

Wojciech Welskop¹

POLITYKA SPOŁECZNA UNII EUROPEJSKIEJ WOBEC ZJAWISKA UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO

Wprowadzenie

Ubóstwo i wykluczenie społeczne stanowi jedną z najważniejszych kwestii społecznych współczesnego świata. Na posiedzeniu Rady Europejskiej w Lizbonie w marcu 2000 r. zostało uznane za jedną z przeszkód w tworzeniu dynamicznie rozwijającej się gospodarki prowadzącej do wzrostu zatrudnienia i większej spójności².

Wykluczenie społeczne powiązane jest w istotny sposób z występowaniem ubóstwa. Nie można jednak mówić zamiennie o zjawisku ubóstwa i wykluczenia społecznego, stawiając pomiędzy nimi znak równości. Wykluczenie społeczne może wyrażać się zarówno niskim poziomem dobrobytu (wykluczenie ekonomiczne), jak i niezdolnością do pełnego i skutecznego uczestnictwa w życiu społecznym wyrażającym się przez pracę, dostęp do uprawnień itd. (wykluczenie społeczno-polityczne)³.

Zjawisko ubóstwa i wykluczenia społecznego obecne jest nie tylko w rozwijających się krajach, ale także w wysoko rozwiniętych, w tym także państwach członkowskich Unii Europejskiej. Istotnym jest więc wprowadzenie wspólnych działań kładących nacisk na rozszerzenie celów integracji europejskiej na zagadnienia polityki społecznej, w tym na problematykę walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, które są przeszkodą stojącą na drodze rozwoju społecznego krajów Unii Europejskiej.

Aby móc sprostać tym wyzwaniom, polityka społeczna krajów Unii Europejskiej przyjęła szeroki katalog strategii, który ulega stałej aktualizacji, by móc połączyć cele z politycznymi możliwościami działania, biorąc pod uwagę „suwerenność” państw członkowskich oraz by móc jednocześnie zapewnić wzajemną kontrolę nad realizacją tych celów przez poszczególne kraje Unii Europejskiej.

Celem rozdziału jest przedstawienie zmian w zakresie polityki eliminacji ubóstwa i wykluczenia społecznego na tle ewolucji wspólnotowej polityki społecznej oraz strategii przeciwdziałania ubóstwu, marginalizacji i wykluczeniu społecznemu w krajach Unii Europejskiej.

1 Mgr Wojciech Welskop, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Politologii.

2 *Decyzje przyjęte wspólnie przez Parlament Europejski i Radę. Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1098/2008/WE* [on-line]. EUR-Lex, [dostęp 6.03.09]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=KJ:L:2008:298:0020:0029:pl:PDF>.

3 I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*. Warszawa: PWN, 2008, s. 277-278.

Kształtowanie się strategii przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu

Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego znalazł się w obszarze zainteresowania Unii Europejskiej w latach 70. W rozwoju interdyscyplinarnej polityki społecznej wyodrębnia się cztery podstawowe okresy. Programy walki z ubóstwem realizowane były w latach 1975-1980, 1985-1989, 1989-1995 oraz przewidziany na lata 1994-1999 (nie został jednak zaakceptowany)⁴.

Szczególą rolę w działaniach ograniczających ubóstwo i wykluczenie społeczne odgrywają organizacje pozarządowe.

W 1990 r. została utworzona Europejska Sieć Zwalczenia Ubóstwa (EAPN - European Anti Poverty Network) zrzeszająca organizacje pozarządowe zajmujące się zwalczaniem ubóstwa i wykluczenia społecznego, działające na terenie krajów członkowskich UE. Głównym celem działań EAPN jest włączenie zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego do zadań priorytetowych polityki Unii Europejskiej oraz promowanie efektywnych metod ograniczania tych zjawisk⁵.

Czwarty program, który przewidziany był na lata 1994-1999 nie został zatwierdzony przez Radę Europejską. Miał on być kontynuacją trzech programów walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, nie został jednak zrealizowany ze względu na kontrowersje dotyczące kompetencji Wspólnoty Europejskiej w sprawach polityki społecznej. Przełom w tym względzie nastąpił dopiero wraz z przejściem władzy w Wielkiej Brytanii przez Partię Pracy w 1997 r. Wówczas to zniknął główny oponent rozwijania w Unii Europejskiej polityki społecznej.

Na lata 1998-2000 został przyjęty średniookresowy Program Akcji Społecznej, w którym można wyróżnić trzy główne zadania⁶:

1. walka z wysokim bezrobociem,
2. przemiany w środowisku pracy,
3. walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

W tym samym roku uchwalono Traktat Amsterdamski, który wszedł w życie w 1999 r. Bezpośrednio wprowadził on do prawa unijnego kwestię „walki z wykluczeniem społecznym”. Artykuł 136 w/w traktatu wskazuje, że przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu stało się jednym z głównych celów polityki Unii Europejskiej: *Wspólnota i Państwa Członkowskie mając w świadomości podstawowe prawa socjalne takie, jak te zawarte w Europejskiej Karcie Społecznej podpisanej w Turynie 18.10.1961 r. i we Wspólnotowej Karcie Podstawowych Praw Socjalnych Pracowników, będą miały jako swoje cele promowanie zatrudnienia, poprawę warunków życia i pracy, aby uczynić możliwym ich ujednolicenie z zachowaniem poprawy, odpowiednią ochronę socjalną, dialog między kapitałem i pracą, rozwój zasobów ludzkich w celu osiągnięcia trwałego wysokiego zatrudnienia i zwalczanie wykluczenia społecznego*⁷.

4 W. Anioł, *Polityka socjalna Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydaw. Sejmowe, 2003, s. 12.

5 L. Dziewięcka-Bokun, *Unia Europejska przeciw biedzie i ekskluzji społecznej*, [w:] E. Tarkowska (red.), *Przeciw biedzie. Programy, pomysły, inicjatywy*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2002, s. 101-102.

6 W. Anioł, dz. cyt., s. 25-31.

7 Z. Brodecki, M. Drobysz, S. Majkowska, *Traktat o Unii Europejskiej. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z komentarzem*. Warszawa: Wydaw. Lexis-Nexis, 2002, s. 323-324.

Traktat Amsterdamski był podstawą do ustanowienia Europejskiej Strategii Zatrudnienia, która została uruchomiona już w 1997 („Proces Luksemburski”). Wysoki poziom zatrudnienia stał się równie ważnym celem, podobnie jak wzrost gospodarczy.

W 2000 r. uchwalony został nowy dokument ustanawiający prawa podstawowe w Unii Europejskiej – Karta Praw Podstawowych UE, która obejmowała już nie tylko prawa pracownicze, ale szerszy katalog praw: *W celu zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa, Unia uznaje i szanuje prawo do pomocy społecznej i mieszkaniowej dla zapewnienia, zgodnie z zasadami ustanowionymi w prawie Unii oraz ustawodawstwach i praktykach krajowych, godnej egzystencji wszystkim osobom pozbawionym wystarczających środków**.

Rada Europejska w 2000 r. przyjęła Strategię Lizbońską, która miała być odpowiedzią na wyzwania globalizacji procesów gospodarczych, a której głównym celem UE było *stanie się [do 2010 r.] najbardziej konkurencyjną i dynamiczną opartą na wiedzy gospodarką świata zdolną do trwałego wzrostu gospodarczego przy większej liczbie lepszych miejsc pracy i z większą spójnością społeczną*⁸. Rada Europejska zdecydowała również o włączeniu do Strategii Lizbońskiej wspólnych działań mających na celu zwalczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez zastosowanie tzw. metody otwartej koordynacji służącej wymianie najlepszych rozwiązań pomiędzy państwami członkowskimi UE i zapewnieniu większej spójności działań.

Nowy model działania przyjęty przez Radę Europejską, oparty na dwóch założeniach, miał służyć osiągnięciu najważniejszych celów wyznaczonych w Lizbonie¹⁰:

- nadanie Radzie Europejskiej przewodniej i koordynującej roli w monitorowaniu postępu państw Unii Europejskiej w ramach realizacji wyznaczonych celów,
- zastosowanie tzw. otwartej metody koordynacji, służącej wymianie najlepszych rozwiązań pomiędzy państwami członkowskimi oraz zapewnieniu większej spójności działań.

Otwarta metoda koordynacji przyjęta do realizacji polityki zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego opierała się na czterech zasadach¹¹:

1. Wspólne wyznaczanie celów europejskiej polityki społecznej na konkretne okresy.
2. Wskazywanie i (lub) konstruowanie wskaźników społecznych, które cele te będą określane oraz ustalenie odniesień pozwalających na wskazanie, do czego należy dążyć.
3. Przeniesienie ustaleń europejskich na szczebel krajowy i dostosowywanie ich do polityki narodowej i regionalnej.
4. Systematyczne obserwowanie oraz wspólna ocena realizacji ustalonych celów.

⁸ *Zawiadomienia instytucji i organów Unii Europejskiej* [on-line]. EUR-Lex [dostęp 6.03.09]. Dostęp w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:PL:PDF>.

⁹ J. Ciecchański, *Strategia integracji społecznej Unii Europejskiej. Polityka społeczna*, 2002, nr 11-12, s. 36.

¹⁰ B. Kłos, *Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego w polityce społecznej Unii Europejskiej. Informacja Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu*, grudzień 2002, nr 946, s. 2-3.

¹¹ S. Golinowska, *Europejski model socjalny i otwarta koordynacja polityki społecznej. Polityka społeczna*, 2002, nr 11-12, s. 12.

Podczas posiedzenia Rady Europejskiej w Nicei w dniach 7-11 grudnia 2000 r. uzgodniony został Traktat Nicejski wprowadzający zmiany do Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. W nowym artykule 137 Traktatu Wspólnoty Europejskiej skonkretyzowano i rozszerzono kompetencje Wspólnoty w sferze działań podejmowanych dla osiągnięcia celów polityki socjalnej wymienionej w art. 136. Do dziedzin objętych działaniami na szczeblu Wspólnoty dodano m.in. zwalczanie „izolacji społecznej”.

Priorytetowymi zadaniami stało się przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i wszelkim formom dyskryminacji oraz promowanie integracji społecznej¹².

Rada Europejska wyznaczyła cztery główne cele¹³:

1. Ułatwienie dostępu do zatrudnienia oraz do zasobów, praw, dóbr i usług.
2. Zapobieganie ryzykom wykluczenia społecznego.
3. Pomoc dla grup najbardziej narażonych.
4. Zaangażowanie wszystkich instytucji/aktorów (rządowych, samorządowych i pozarządowych) w zwalczaniu marginalizacji społecznej.

Na posiedzeniu w Nicei Rada Europejska przyjęła również Europejską Agendę Społeczną, w której wyznaczono wspólne cele polityki społecznej państw UE na lata 2000-2005. Zasadniczym celem Agendy była modernizacja europejskiego modelu społecznego poprzez dynamiczny rozwój społeczno-gospodarczy krajów członkowskich Unii Europejskiej, co miało jednocześnie sprzyjać zwiększeniu produktywności, konkurencyjności oraz solidarności i sprawiedliwości społecznej¹⁴.

W Europejskiej Agendzie Społecznej wskazano sześć priorytetów¹⁵:

1. Tworzenie większej liczby miejsc pracy o wysokiej jakości.
2. Osiągnięcie równowagi pomiędzy elastycznością rynku pracy a bezpieczeństwem socjalnym pracowników.
3. Zwalczanie ubóstwa i wszelkich form dyskryminacji w celu promowania integracji europejskiej.
4. Modernizacja systemów zabezpieczenia społecznego.
5. Wspieranie zasady równości płci.
6. Wzmacnianie polityki społecznej w kontekście rozszerzania Unii Europejskiej i polityki zewnętrznej Unii Europejskiej.

W Nicei zwrócono uwagę, że zjawiska ubóstwa nie da się całkowicie wyeliminować, ale istotnym zadaniem krajów członkowskich UE jest zmniejszanie jego skali.

Walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym stała się również celem Planu Działań Komisji Europejskiej „e-Europe 2002 - An information society for all” (plan został przyjęty na posiedzeniu Rady Europejskiej w Feira w czerwcu 2000 r.).

Priorytetowym działaniem w ramach tego planu było wsparcie rozwoju tzw. społeczeństwa informacyjnego, w ramach którego powinien być zapewniony szeroki dostęp do korzystania z możliwości oferowanych przez techniki informacyjne¹⁶.

12 O. Soszyńska, Walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym w ramach otwartej metody koordynacji. *Polityka Społeczna*, 2004, nr 10, s. 18.

13 B. Kłós, dz. cyt., s. 4.

14 O. Soszyńska, Walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym w ramach otwartej metody koordynacji. *Polityka Społeczna*, 2004, nr 10, s. 18.

15 Tamże.

16 B. Kłós, dz. cyt., s. 4.

Cele europejskiej strategii zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego

Rada Europejska w Europejskiej Strategii Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu i Wszelkim Formom Dyskryminacji (na stronach Komisji - Proces Inkluzji Społecznej, a w raportach z realizacji Agendy Polityki Społecznej - Strategia Inkluzji Społecznej), przyjęła na spotkaniu w Nicei w 2000 r. (nieznacznie zmodyfikowana w 2002 r.) następujące cele walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym¹⁷:

1. Ułatwiać uczestnictwo w zatrudnieniu.
2. Ułatwiać dostęp do zasobów, praw, dóbr i usług dla wszystkich.
3. Zapobiegać ryzykom wykluczenia.
4. Pomagać najbardziej narażonym.
5. Mobilizować wszystkich aktorów oraz organizacje.

Na szczycie w Laeken w grudniu 2001 r. przedstawiono Radzie Europejskiej pierwszy Wspólny Raport na temat Integracji Społecznej opracowany na bazie Narodowych Planów Działania. Pojęcie „wykluczenie społeczne” zostało szeroko zdefiniowane. Komisja Europejska wskazała osiem obszarów, w których należy podjąć działania na rzecz społecznej integracji¹⁸:

1. prawo do pracy,
2. godziwe wynagrodzenie,
3. edukacja,
4. wspieranie rodziny i promowanie praw dzieci,
5. mieszkalnictwo,
6. dostęp do usług społecznych,
7. usługi komunalne,
8. pomoc dla regionów miejskich i wiejskich.

W 2006 r. przedstawiono nowe cele w ramach zreformowanej Otwartej Metody Koordynacji obejmującej inkluzję społeczną oraz sprawy emerytur, ochrony zdrowia i opieki długoterminowej. Głównym zadaniem Otwartej Metody Koordynacji jest działanie mające na celu zlikwidowanie ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez zapewnienie¹⁹:

1. Dostępu do wszelkich zasobów, praw i usług niezbędnych do uczestnictwa w życiu społeczeństwa, zapobieganie i zajęcie się problemem wykluczenia oraz zwalczanie wszelkich form dyskryminacji prowadzących do wykluczenia.
2. Aktywnej integracji społecznej wszystkich ludzi poprzez promowanie udziału w rynku pracy oraz poprzez walkę z biedą i wykluczeniem.
3. Dobrej koordynacji polityk integracji społecznej, które obejmować powinny wszystkie szczeble władzy i inne odpowiednie podmioty, włącznie z osobami doświadczającymi ubóstwa, być skuteczne i efektywne oraz dostosowane do wszystkich odnośnych polityk publicznych, włącznie z polityką gospodarczą, budżetową, edukacyjną i dotyczącą szkoleń oraz z programami funduszy strukturalnych (w szczególności EFS).

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie europejskiego systemu zintegrowanych statystyk na temat zabezpieczenia społecznego (F.SSPROS) COM(2006) 11 wersja ostateczna - 2006/0004(COD) [on-line].* EUR-Lex [dostęp 06.03.09]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006AE0965:PL:HTML>.

W 2007 r. w Komunikacie Komisji Europejskiej pojawiła się idea aktywnej integracji. W Komunikacie 620 zdefiniowano aktywną integrację: *Łączy ona zapewnienie dochodu na poziomie wystarczającym do godnego życia z możliwością pracy lub szkoleń zawodowych, umożliwiających kontakt z rynkiem pracy oraz lepszy dostęp do usług socjalnych. W tym sensie aktywna integracja uzupełnia się całkowicie z modelem elastycznego rynku pracy i bezpieczeństwa socjalnego, gdyż skierowana jest do osób na marginesie rynku pracy. Kształtuje ona model „aktywnego państwa społecznego”, zapewniającego zindywidualizowane podejście w szukaniu pracy i gwarantującego osobom niebędącym w stanie pracować godne życie oraz uczestnictwo w jak największym stopniu w społeczeństwie²⁰.*

Otwarta Metoda Koordynacji w przypadku Europejskiej Strategii Zatrudnienia i Strategii Inkluzji Społecznej polegała m.in. na:

1. wspólnie ustalonych celach i wskaźnikach ich realizacji,
2. Krajowych Planach Działań,
3. wspólnych raportach podsumowujących osiągnięcia i przeszkody na drodze do realizacji celów. Takie podejście wynika z nadal ograniczonych kompetencji UE w sprawach polityki społecznej (czego nie zmienia Traktat Lizboński, wyłączając walkę z wykluczeniem społecznym z możliwości regulowania za pomocą dyrektyw).

Z różnic między tymi strategiami warto podkreślić, że²¹:

1. Europejska Strategia Zatrudnienia miała mocniejsze podstawy prawne i bardziej odpowiada dominującym poglądom - wzrost zatrudnienia jako główny sposób walki z wykluczeniem społecznym.
2. Europejska Strategia Zatrudnienia była finansowana z Europejskiego Funduszu Społecznego, a w przypadku Strategii Inkluzji Społecznej brak wyraźnego źródła finansowania, może poza Wspólnotowym Programem Działań w zakresie Zwalczenia Wykluczenia Społecznego 2002-2006.
3. Krajowy Plan Działań w przypadku Europejskiej Strategii Zatrudnienia był roczny, a Strategii Inkluzji Społecznej - dwuletni.

Zamierzeniem Europejskiego Roku 2010 jest dotarcie do obywateli Unii Europejskiej i ogółu podmiotów publicznych, społecznych i gospodarczych. Jego cztery szczególnie cele są następujące²²:

1. Uznanie praw osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym do godnego życia i pełnego uczestnictwa w życiu społecznym.
2. Zwiększanie odpowiedzialności społecznej za politykę integracji społecznej, kładąc nacisk na Indywidualną odpowiedzialność za walkę z ubóstwem i marginalizacją.
3. Tworzenie bardziej spójnego społeczeństwa, w którym nikt nie wątpi w korzyści płynące dla ogółu z eliminacji ubóstwa.
4. Zaangażowanie ze strony wszystkich podmiotów, ponieważ prawdziwy postęp wymaga długoterminowego wysiłku podjętego na wszystkich poziomach rządzenia.

20 Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów - *Modernizacja ochrony socjalnej na rzecz większej sprawiedliwości społecznej i spójności gospodarczej* [..] [on-line]. EUR-Lex [dostęp 06.03.09]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007-0620:FIN:PL:HTML>.

21 M. Buchs, *New Governance in European Social Policy: The Open Method of Coordination*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007, s. 152.

22 *Rapid-Press Releases - EUROPA* [on-line]. [dostęp 06.03.09]. Dostępny w: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1905&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=en>.

Podsumowanie

Walka z ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest jednym z głównych celów Unii Europejskiej. Wraz z rozwojem procesów integracyjnych w Europie można zaobserwować rosnące zainteresowanie sferą społeczną w ramach tworzącej się wspólnoty. Pomimo tego, że w ramach Unii Europejskiej obecnie prowadzona jest jednolita polityka społeczna, to faktem staje się również koordynacja polityk społecznych państw członkowskich w wybranych obszarach. Ograniczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego w ramach programów integracji społecznej należy do najistotniejszych obszarów objętych działaniami w ramach otwartej metody koordynacji.

Nieodłącznym celem europejskich modeli społecznych jest zagwarantowanie, aby obywatele nie byli pozbawieni możliwości korzystania z postępu gospodarczego oraz społecznego i wnosili do niego swój wkład. Ma to nieodzowne znaczenie w osiąganiu celów Unii Europejskiej, jakimi są trwały wzrost gospodarczy, większa liczba lepszych miejsc pracy oraz większa spójność społeczna. Europejski proces na rzecz ochrony socjalnej i integracji społecznej wspiera państwa członkowskie w ich dążeniu do większej spójności społecznej w Europie dzięki otwartej metodzie koordynacji.

Bibliografia

1. Anioł W., *Polityka socjalna Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydaw. Sejmowe, 2003.
2. Brodecki Z., Drobysz M., Majkowska S., *Traktat u Unii Europejskiej. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z komentarzem*. Warszawa: Wydaw. Lexis-Nexis, 2002.
3. Büchls M., *New Governance in European Social Policy: The Open Method of Coordination*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.
4. Ciechański J., Strategia integracji społecznej Unii Europejskiej. *Polityka społeczna*, 2002, nr 11-12.
5. *Decyzje przyjęte wspólnie przez Parlament Europejski i Radę. Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1098/2008/WE* [on-line]. EUR-Lex [dostęp 6.03.09]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:298:0020:0029:pl:PDF>.
6. Dzięwiecka-Bokun L., Unia Europejska przeciw biedzie i ekskluzji społecznej. [w:] E. Tarkowska (red.), *Przeciw biedzie. Programy, pomysły, inicjatywy*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2002.
7. Golinowska S., Europejski model socjalny i otwarta koordynacja polityki społecznej. *Polityka społeczna*, 2002, nr 11-12.
8. Kłos B., Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego w polityce społecznej Unii Europejskiej. *Informacja Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu*, grudzień 2002, nr 946.
9. *Komunikat Komisji Europejskiej do Rady. Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów - Modernizacja ochrony socjalnej na rzecz większej sprawiedliwości społecznej i spójności gospodarczej [...]* [on-line]. KUR-Lex [dostęp 06.03.09]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0620:FIN:PL:IITM>.
10. *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie europejskiego systemu zintegrowanych statystyk na temat zabezpieczenia społecznego (ESSPROS) COM(2006) II wersja ostateczna - 2006/0004 (COD)* [on-line]. EUR-Lex [dostęp 06.03.09]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006AE0965:PL:HTML>.
11. Pospiszyl I., *Patologie społeczne*. Warszawa: PWN, 2008.
12. *Rapid-Press Releases - EUROPA* [on-line], [dostęp 06.03.09]. Dostępny w: <http://europa.eu/rapid/press-releases/action.do?reference=IP/07/1905&format=UTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=cn>.
13. *Zawiadomienia instytucji i organów Unii Europejskiej* [on-line]. EUR-Lex [dostęp 6.03.09]. Dostępny w: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:PL:PDF>.

Abstract

The chapter presents methods of organizing European Union social policy towards poverty and social exclusion phenomena, coordination of actions of European public institutions and interdisciplinary cooperation system engaging all the institutions, state organizations and local communities. There have been introduced some preventing strategies concerning poverty and social exclusion problems in context of participation in social or collective life, issues concerning social rights, access to resources, public goods, institutions and social systems.